

Malin Alkestrand

Mothers and Murderers. Adults' Oppression of Children and Adolescents in Young Adult Dystopian Literature

Göteborg/Stockholm: Makadam, 2021, 351 s.

I likhet med alla typer av dystopiska skildringar kännetecknas ungdomsdystopin av att handlingen utspelar sig i en värld där det råder extremt ogynnsamma förhållanden. I denna värld, präglad av totalitarism och miljömässig kollaps, ställs den unga protagonisten inför extraordinära utmaningar, alltmedan hen kämpar för att överleva och förändra världen omkring sig. Det senare lyckas vanligtvis, eftersom ungdomsdystopin, till skillnad från vuxendystopin, oftast avslutas med att förmedla en känsla av hopp. Tack vare den unga protagonistens särskilda förmågor och hjältemod kan världen räddas från undergång, och en ny bättre värld kan växa fram ur askan av den gamla dystopiska.

The Girl in Red (Christina Henry, 2019), *The Shatter Me*-serien (Tahereh Mafi, 2011–2020), *The Arc of Schythe*-trilogin (Neal Shusterman, 2016–2019), *The Pure*-trilogin (Julianna Baggott, 2012–2014), *The Endgame*-trilogin (James Frey & Nils Johnson-Shelton, 2014–2016) och *Blodregns*-serien (Mats Wahl, 2014–2017) är några av de ungdomsdystopier som ingår i Malin Alkestrands *Mothers and Murderers. Adults' Oppression of Children and Adolescents in Young Adult Dystopian Literature*. I sin omfattande monografi analyserar Alkestrand, lektor och docent i litteraturvetenskap med ämnesdidaktisk inriktning, hur maktrelationerna mellan ungdomar och vuxna tar sig uttryck i 101 ungdomsdystopiska romaner, där Suzanne Collins *The Hunger Games*-trilogi (2008–2010) torde vara den mest kända.

Mothers and Murderers består av fyra kapitel, varav två är större litteraturanalytiska kapitel och ett är ett didaktiskt kapitel. I introduktionskapitlet presenteras inledningsvis de två motiven – den unga mördaren och den unga modern – som analysen rör sig runt. Efter detta ges en presentation av studiens empiriska material där alla 101 romaner presenteras tydligt med författare, titlar och utgivningsår i en överskådlig tabell. I samband med genomgången av tidigare forskning konstaterar författaren att de flesta studier i ungdomsdystopin utgörs av korta studier av enstaka verk eller översiktliga studier av en stor textkorpus. Detta är enligt författaren en brist som behöver åtgärdas med hjälp av fler omfattande studier som genom sin längd tillåter mer detaljerade undersökningar av en större textkorpus.

I det teoretiska ramverk som etableras i introduktionskapitlet, problematiserar Alkestrand på ett konstruktivt sätt den binära förståelsen av maktrelationen mellan unga och vuxna. Enligt denna förståelse är unga *antingen* kontrollerade och maktlösa i förhållande till vuxenvärlden (enligt Maria Nikolajevas aetionormativitetsteori) *eller* i besittning av en speciell typ av makt över vuxna (enligt Clémentine Beauvais teori om "the mighty child"). Genom att ifrågasätta denna förenklade kategorisering av barn- och ungdomslitteraturens skildringar av åldersrelaterad makt, belyser Alkestrand

betydelsen av att förstå makt utifrån ett intersektionellt perspektiv. En ung människas tillgång till makt har inte enbart med hennes ålder att göra, utan påverkas av fler samverkande maktfaktorer såsom genus, etnicitet, klass och funktionsvariation. Det gäller både i fiktionen och i verkligheten.

Motivet med den unga mördaren, som enligt författaren är en vanlig karaktär i ungdomsdystopin, utgör fokus i det första analyskapitlet ”To Kill or be Killed? Adolescent Killers in Young Adult Dystopian Literature”. I kapitlet identifieras olika typer av unga mördare baserat på de omständigheter som i dystopins värld har gjort dem till mördare. Här återfinns alltifrån tvång att döda – som i *The Hunger Games* – till att döda i självförsvar eller för att skydda någon annan. I kapitlet, som innehåller djupgående fallstudier av *The Girl in Red*, *The Shatter Me* och *The Arc of Scythe*, finner Alkestrand att de ungas dödande inte nödvändigtvis ger dem tillgång till makt. Den maktposition som den unga hamnar i när hen mördar försvagas så att säga genom hens underordnade position i förhållande till den vuxenvärld som direkt eller indirekt tvingat den unga att döda.

I det andra analyskapitlet, ”Protecting your Child at all Costs: Adolescent Mothers in Young Adult Dystopian Literature”, som följer samma upplägg som det första, riktas det analytiska intresset mot den unga moderns position i den dystopiska framtidsvärlden. Här identifieras fem olika typer av unga mödrar, alla beredda att gå till extremer (läs: döda) för att skydda sina barn från vuxenvärldens maktmissbruk. Den unga moderns tröskelposition i åldersmaktsordningen uppmärksammas med hjälp av djupgående fallstudier av serierna *The Pure*, *The Endgame* och *Blodregn*. Samtidigt som den unga (tonårs)modern är förtryckt i förhållande till vuxenvärlden äger hon makt över sitt barn. Den unga moderns tröskelposition analyseras emellertid inte enbart i förhållande till ålder. Genom att anlägga ett intersektionellt perspektiv visar Alkestrand skickligt hur den unga moderns handlingsmöjligheter, (o)förmåga och ställning i det dystopiska samhället påverkas av långt fler samverkande maktfaktorer än ålder.

I monografins tredje större kapitel diskuteras ungdomsdystopin med fokus på dess inneboende didaktiska potential. Det är den tydliga allegoriska kopplingen till den samtida verkligheten som tillsammans med användningen av hyperbolen som, enligt Alkestrand, gör genren så lämplig att använda för att behandla maktfrågor i skolan. Genom användandet av hyperbolen skapas i dystopin en groteskt uppförstorad spegling av förtryck och andra samhällsproblem. Genom att utforska dessa dramatiserade skildringar av makt och förtryck stimuleras elever både till att öka sin medvetenhet om destruktiva maktförhållanden i den verkliga världen, och till fördjupad förståelse om betydelsen av demokratiska rättigheter. Kapitlet avslutas med flera lektionsplaneringar som, med utgångspunkt i de texter som behandlats i fallstudierna, ger lärare tydliga anvisningar och konkreta råd om hur ungdomsdystopiska romaner kan användas i bland annat högstadiets och gymnasieskolans värdegrundsundervisning. Den didaktiska diskussionen i kapitlet stöds teoretiskt av Martha C. Nussbaums begrepp narrativ fantasi (*narrative imagination*) och Judith A. Langers teori om visionsbyggande (*envisionment building*).

Några kritiska synpunkter går att rikta mot studien. Boken skulle ha gynnats av en något stramare struktur, särskilt eftersom upprepningarna ibland påverkar dynamiken i texten. Jag saknar också en mer explicit diskussion om skillnaderna mellan ungdomsdystopin och vuxendystopin. I studien representeras den senare av prototexterna *1984* (George Orwell, 1949) och *The Handmaid's Tale* (Margaret Atwood, 1986), som

Alkestrand, helt riktigt, hävdar haft avgörande inflytande på ungdomsdystopin. Den begränsade presentationen av dessa verk, med cirka sju rader om 1984 och knappt det dubbla om *The Handmaid's Tale*, gör det troligtvis svårt för en läsare som varken är bekant med den vuxendystopiska genren generellt eller de specifika verken i fråga att förstå hur de inspirerat ungdomsdystopin. Ett enkelt och utrymmeseffektivt sätt att klargöra detta hade varit att i samband med beskrivningen av ungdomsdystopins kännetecken kortfattat notera att likheterna mellan genrens vuxen- och ungdomsvariant främst ligger i skildringen av den dystopiska världen. I övrigt är likheterna inte så många. Medan ungdomsdystopin har en äventyrsdriven handling som får ett lyckligt slut präglas vuxendystopin av mörker och förlorad kamp. Att belysa dessa likheter och skillnader hade tydliggjort vuxendystopins inflytande på ungdomsdystopin och fördjupat förståelsen för ungdomsdystopins särdrag.

En annan kritik mot studien rör överrepresentationen av angloamerikanska texter. Av de 101 primärtexterna är hela 87 från det anglosaxiska språkområdet, varav de flesta är angloamerikanska. Urvalet motiveras dels med författarens önskan att texterna ska vara tillgängliga även för läsare av studien som inte behärskar svenska, dels med att ett av studiens mål är att den ska inspirera lärare världen över att använda ungdomsdystopier i undervisningen. Trots att båda målen är lovvärda går det inte att bortse från det problematiska i att en litteraturredidaktisk studie, både i egen rätt och använd i undervisningen, på detta vis reproducerar en angloamerikansk litteraturkanon. Dominansen av ett redan globalt dominerande kulturellt perspektiv ger inte bara en kulturellt snäv och ensidig bild av ungdomsdystopin, utan riskerar också att leda till att ungdomsdystopier från den egna, och andra mindre representerade kulturer, inte ges den uppmärksamhet som de förtjänar. En större variation av texter från olika kulturer och språkområden hade bidragit till en större mångfald. Den kulturella vidgningen hade i sin tur öppnat upp för möjligheter till jämförande analyser mellan ungdomsdystopier från olika kulturer, något som ytterligare hade ökat genrens användningsområde i undervisningssammanhang. De 14 svenska ungdomsdystopierna som ingår i studien visar på denna möjlighet.

Invändningarna till trots är *Mothers and Murderers* en både imponerande och gedigen studie i den bland dagens unga så populära ungdomsdystopiska genren. Studien utmärker sig både genom sin grundliga litteraturanalytiska del och genom den didaktiska delen, i vilken Alkestrand synliggör ungdomsdystopins inneboende didaktiska potential samtidigt som hon övertygande visar hur genren kan användas i såväl skolans värdegrunds- som litteraturundervisning. Det omfattande antalet texter utgör, trots överrepresentationen av angloamerikanska texter, också en av studiens främsta styrkor. Det breda urvalet erbjuder inte bara större representativitet utan möjliggör också djupare förståelse för genren, något som tydligt framgår i de grundligt genomförda litteraturanalyserna. Att samtliga texter, med undantag av den första delen i *The Giver*-kvartetten (Lois Lowry) från 1993, är utgivna under 2000-talet bör också lyftas fram som en av studiens fördelar. Både för att samtida böcker tenderar att vara mer populära bland unga läsare och för att dystopier i sin gestaltning av en mardrömslik framtid alltid speglar den egna samtiden.

Sarah Ljungquist